

Тема 11. Регулювання конкуренції на національному та міжнародному рівнях

План

1. Державне регулювання міжнародної конкурентоспроможності підприємства: методи й інструментарій.
2. Система формування та реалізації конкурентної політики.
3. Конкурентне законодавство і пов'язані з ним закони та концепції.
4. Структурний контроль і контроль за діловою практикою.
5. Структура базового конкурентного законодавства.

1. Державне регулювання міжнародної конкурентоспроможності підприємства: методи й інструментарій

Сучасний механізм державного регулювання міжнародної конкурентоспроможності підприємств у розвинених країнах включає: стратегічну компоненту, методологію і методику стратегії нарощування конкурентоспроможності та організаційно-економічний механізм її реалізації — систему інститутів, методів й інструментів підтримки та зростання конкурентоспроможності.

Стратегічною компонентою, або центральним ядром державного механізму нарощування конкурентоспроможності економік розвинених країн є довгострокові федеральні програми конкурентоспроможності, які охоплюють усі рівні формування конкурентоспроможності — макро-, мезо- та мікроекономічний. Координацію дій щодо розробки та реалізації цих програм виконують спеціалізовані державні органи (наприклад, Рада з національної конкурентоспроможності — у США; Центр зовнішньої торгівлі (CPCE) — у Франції). Програми базуються на моніторингу національної конкурентоспроможності, який здійснюється системою національних та світових рейтингових агентств та інших незалежних джерел економічної інформації та оцінок.

Реалізація програмних цілей та установ здійснюється шляхом розробки та впровадження національно-державної стратегії конкурентоспроможності, суб'єктом якої виступає «держава-система» — консолідована система держави і корпорацій як своєрідна корпорація корпорацій.

Державне регулювання міжнародної конкурентоспроможності підприємства полягає не у власне регулюванні його діяльності, а у реальному впливі, який держава здійснює на умови формування, розвитку та відтворення конкурентних переваг підприємства як суб'єкта світогосподарських зв'язків.

Організаційно-економічний механізм підтримки та стимулювання міжнародної конкурентоспроможності підприємства являє собою складну сукупність інституціональних, організаційних, економічних, соціальних, політичних та інших структур, інструментів і засобів державного впливу на умови формування та відтворення ресурсних, технологічних, інноваційних, глобальних та соціокультурних конкурентних переваг підприємства.

Сприяння розвитку національної економіки в рамках державної економічної політики здійснюється шляхом:

- а) розробки та реалізації різноманітних варіантів структурної (промислової) політики;

- б) розробки та реалізації науково-технологічної політики;
- в) формування розвитку ефективної інфраструктури бізнесу (науки, засобів зв'язку, інформаційного забезпечення);
- г) впровадження гнучкої податкової, кредитно-фінансової, цінової та конкурентної політики;
- д) розширення ємності внутрішнього ринку за рахунок зростання доходів та купівельної спроможності суб'єктів попиту та пропозиції товарів (послуг) на внутрішньому ринку.

Захист національного ринку від іноземної конкуренції відбувається шляхом розробки й реалізації цілеспрямованої зовнішньоторговельної політики, важливими складовими якої є:

- а) митно-тарифне регулювання зовнішньої торгівлі країни;
- б) режим квотування та ліцензування імпорту;
- в) впровадження державних норм і стандартів щодо споживчих характеристик товарів, що імпортуються, їх сертифікація;
- г) застосування спеціальних інструментів, що виконують протекціоністську функцію — компенсаційних зборів, антидемпінгового мита, тарифної ескалації тощо.

Підтримка національних товаровиробників на зовнішніх ринках здійснюється на основі застосування таких інструментів макроекономічної дії:

- а) пільгове кредитування;
- б) державне страхування експортних кредитів;
- в) пільгове оподаткування експортної діяльності вітчизняних підприємств;
- г) пряме субсидування експортної діяльності вітчизняних підприємств;
- д) інформаційна, консультативна та рекламна підтримка експортної діяльності вітчизняних підприємств;
- е) корпоративно-інституціональна підтримка експортної діяльності вітчизняних підприємств через міжнародні інститути та механізм регулювання конкуренції на світових ринках, укладання дво- (багато) сторонніх угод та створення інтеграційних угруповань.

2. Система формування та реалізації конкурентної політики

Умовно систему формування та реалізації конкурентної політики (регулювання конкурентних відносин) можна поділити на дві складові:

- *нормативно-правову* - створення відповідного конкурентного законодавства, контроль за його виконанням тощо;
- *організаційну* - створення відповідних державних структур органів виконавчої влади, яким надано повноваження щодо забезпечення формування конкурентного середовища і застосування штрафних санкцій до порушників чинного антимонопольного законодавства.

Політика регулювання конкуренції розглядається як інструмент підвищення економічної ефективності та створення сприятливого клімату для інноваційного розвитку. Вона спрямована на захист та розвиток ефективної конкуренції на спільному ринку. В той же час така політика має на меті захист прав споживачів шляхом створення для них найкращих умов придбання товарів і послуг, а також надання однакових можливостей товаровиробникам.

У даному контексті конкурентна політика визначається як похідна від двох складових: одна з яких стосується "антитрастового" або "конкурентного" законодавства, а інша включає в себе основні положення мікрополітики, сформованої для того, щоб попередити антиконкурентні дії суб'єктів господарювання, зокрема у сфері тарифного та нетарифного регулювання, іноземного інвестування тощо.

3. Конкурентне законодавство і пов'язані з ним закони та концепції

Конкурентне законодавство в тій чи іншій формі пов'язане з цілим рядом інших законів і концепцій, таких, як торгове законодавство і норми в області прямого іноземного інвестування й інтелектуальної власності. Співпадаючі або подібні цілі чи положення можуть міститися в законах:

- про захист інтересів споживачів,
- про несумлінну конкуренцію,
- про несумлінну торгову практику,
- про рекламу, що вводить в оману,
- а також у нормативних актах системи регулювання цін.

На основі даної законодавчої бази, конкурентна політика сфокусована на 4-х основних аспектах діяльності:

- запобіганню реалізації угод, які обмежують конкуренцію та спрямовані на зловживання домінуючим становищем на ринку (наприклад, договори між конкурентами про фіксовані ціни);
- контролю за рівнем економічної концентрації суб'єктів господарювання (наприклад, злиття між двома компаніями, яке призводить до зайняття домінуючої позиції на ринку);
- лібералізації монополістичних секторів національної економіки (наприклад, телекомунікації);
- моніторингу системи щодо надання державної допомоги суб'єктам господарювання (наприклад, заборона на державну допомогу (дотації), спрямовану на підтримку збиткових фірм, які не мають перспектив розвитку).

Кожна з даних складових політики в області конкуренції має безпосередній вплив на економічні суб'єкти, що діють на ринку.

Країни, де немає спеціального законодавства з питань конкуренції, можуть деякою мірою намагатися використовувати правові норми суміжних областей права, що охоплюють деякі аспекти конкурентного законодавства, у той же час кардинально відрізняючи від нього в ряді моментів.

4. Структурний контроль і контроль за діловою практикою

У законодавстві більшості країн питання ділової практики підприємств регулюються на основі боротьби з горизонтальною інтеграцією (трестами, картелями) і зловживаннями пануючим положенням на ринку у випадку вертикальної інтеграції. Структурні заходи стосуються головним чином контролю за здійсненням злиттів і мають на меті не допустити появи в результаті концентрації ринкової влади компаній, що займають пануюче положення на ринку. Часто

законодавство передбачає можливість розукрупнення фірм (наприклад, у США), що займають домінуюче положення, з метою зміни структури ринку. Сьогодні законодавство з питань конкуренції існує в усіх розвинутих країнах. Крім того, в країнах ЄС та Європейського економічного простору конкурентні правила поширюються на торгові операції між державами-членами.

Рівні конкурентні можливості для всіх суб'єктів господарювання на території держав-членів ЄС досягаються шляхом централізованого правового регулювання та забезпечуються принципом, який в теорії міжнародного права називається принципом наднаціональності.

Наднаціональність у даному випадку розглядається як функціональний принцип об'єднання держав, за яким суверенні права, у визначених Конституцією такого об'єднання областях, передаються державами відповідному наднаціональному органу. Тобто регулювання конкурентних відносин проходить на наднаціональному рівні, де права Співтовариства мають перевагу над національними правами держав-членів ЄС.

Таким чином, конкурентна політика є одним із багатьох напрямків економічної політики Євросоюзу і ключовою ланкою інтеграції окремих національних ринків у загальний Європейський ринок.

Конкурентні правила ЄС мають безпосередню дію на території країн-членів, до компетенції яких належать питання конкурентної політики, а також і в наднаціональних структурах ЄС. В цілому європейська інтеграція веде до передачі антимонопольної влади до Брюсселя, який встановлює правила "гри" на ринку на рівні ЄС. Крім того, аналогічні законодавчі акти все ширше приймаються в країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою.

У групі країн з перехідною економікою конкурентне (антимонопольне) законодавство прийняте в Польщі, Угорщині, Чеській Республіці, Литві, Російській Федерації і багатьох інших членах СНД, включаючи Україну, Білорусію та Грузію.

5. Структура базового конкурентного законодавства

Існує безліч різних видів конкурентного законодавства і систем. Значні відмінності є навіть у назвах законодавчих актів. Першим законом з питань конкуренції став Канадський закон про картелі 1889 року, потім було прийнято антитрестівське законодавство в Сполучених Штатах Америки (Закон Шермана 1890 року). У Великобританії та країнах, що дотримуються її правової моделі, після 1947 року було прийнято закони про обмежувальну торговельну практику і монополії. У категоріальному аспекті з 1970-х рр. почали говорити про законодавство в сфері обмежувальної ділової практики (ОДП), а пізніше – про конкурентне законодавство. У країнах з перехідною економікою останнє називається антимонопольним. Однак, незалежно від розходжень у назвах, всі закони з питань конкуренції мають в широкому сенсі однакову базову структуру і як правило включають такі складові:

- Цілі
- Визначення
- Сфера застосування
- Вилучення та виключення

- Контроль за злиттями (горизонтальними та вертикальними)
- Орган з питань конкуренції
- Санкції

Хоча в останні роки спостерігаються певні тенденції до зближення правових норм, не слід забувати про те, що з самого початку конкурентне законодавство створювалося з урахуванням потреб кожної країни і його характер залежить від ряду факторів, в тому числі, існуючу судову систему, звичаї, культуру підприємницької діяльності, розмір ринку, рівень розвитку тощо.